

- Cap. 15. De Spiritu Sancto, quod sit in divinis.
 Cap. 16. Rationes ex quibus aliqui Spiritum Sanctum aestimaverunt esse creaturam.
 Cap. 17. Quod Spiritus Sanctus sit verus Deus.
 Cap. 18. Quod Spiritus Sanctus sit subsistens persona.
 Cap. 19. Quomodo intelligenda sint quæ de Spiritu Sancto dicuntur.
 Cap. 20. De effectibus attributis Spiritui Sancto in Scripturis respectu totius creaturæ.
 Cap. 21. De effectibus attributis Spiritui Sancto in sacra Scriptura respectu rationalis creaturæ quantum ad ea quæ Deus nobis largitur.
 Cap. 22. De effectibus attributis Spiritui Sancto secundum quod movet creaturam in Deum.
 Cap. 23. Solutio rationum supra inductarum contra divinitatem Spiritus Sancti.
 Cap. 24. Quod Spiritus Sanctus procedat à filio.
 Cap. 25. Rationes ostendere volentium quod Spiritus Sanctus non procedat à filio, & solutio ipsarum.
 Cap. 26. Quod non sunt nisi tres personæ in divinis, scilicet Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus.
 Cap. 27. De incarnatione Verbi secundum traditionem sacræ Scripturæ.
 Cap. 28. De errore Photini circa incarnationem.
 Cap. 29. De errore Manichæorum circa incarnationem.
 Cap. 30. De errore Valentini circa incarnationem.
 Cap. 31. De errore Apollinaris circa Corpus Christi.
 Cap. 32. De errore Arii, & Apollinaris circa animam Christi.
 Cap. 33. De errore Apollinaris dicentis animam rationalem non fuisse in Christo, & Origenis dicentis animam Christi ante mundum fuisse creatam.
 Cap. 34. De errore Theodori Mopsuesteni circa unionem verbi ad hominem.
 Cap. 35. Contra errorem Eutychetis.
 Cap. 36. De errore Macharii Antiocheni, ponentis unam tantum voluntatem in Christo.
 Cap. 37. Contra eos qui dixerunt ex anima & corpore non esse aliquid unum constitutum in Christo.
 Cap. 38. Contra eos qui ponunt duo supposita, vel duas hypostases in una persona Christi.
 Cap. 39. Quid fides catholica sentiat de incarnatione.
 Cap. 40. Objectiones contra fidem incarnationis.
 Cap. 41. Quomodo oporteat intelligere incarnationem filii Dei.
 Cap. 42. Quod assumptio humanæ naturæ maxime competeat Verbo Dei.
 Cap. 43. Quod humana natura assumpta à Verbo, non præexistit assumptioni, sed in ipsa conceptione fuit assumpta.
 Cap. 44. Quod natura humana assumpta à verbo, in ipsa conceptione fuit perfecta quantum ad animam, & corpus.
 Cap. 45. Quod Christus decuit nasci ex Virgine.
 Cap. 46. Quod Christus natus est de Spiritu Sancto.
 Cap. 47. Quod Christus non sit filius Spiritus Sancti secundum carnem.
 Cap. 48. Quod non est dicendum: Christus est creatura.
 Cap. 49. Solutio rationum contra incarnationem superius positarum.
 Cap. 50. Quod peccatum originale traducatur à primo parente in posteros.
 Cap. 51. Obiectiones contra peccatum originale.
 Cap. 52. Solutio objectionum positarum.
 Cap. 53. Rationes quibus videtur probari, quod non fuit conveniens Deum incarnari.
 Cap. 54. Quod conveniens fuit Deum incarnari.
 Cap. 55. Solutio rationum supra positarum contra convenientiam incarnationis.
 Cap. 56. De necessitate sacramentorum.
 Cap. 57. De distinctione sacramentorum veteris, & novæ legis.
 Cap. 58. De numero sacramentorum novæ legis.
 Cap. 59. De Baptismo.
 Cap. 60. De confirmatione.
 Cap. 61. De Eucharistia.
 Cap. 62. De errore infidelium circa sacramentum Eucharistiæ.
 Cap. 63. Solutio præmissarum difficultatum, & primo quoad conversionem panis in Corpus Christi.
 Cap. 64. Solutio eorum quæ objiciebantur ex parte loci.
 Cap. 65. Solutio eorum quæ objiciebantur ex parte accidentium.
 Cap. 66. Solutio eorum quæ objiciebantur ex parte actionis, & passionis.
 Cap. 67. Solutio eorum quæ objiciebantur ex parte fractionis.
 Cap. 68. Solutio auctoritatis supra inductæ.
 Cap. 69. Ex quali pane, & vino debet confici hoc sacramentum.
 Cap. 70. De sacramento penitentiae, & primo quod homines post gratiam sacramentalem acceptam peccare possunt.
 Cap. 71. Quod homo peccans post sacramentorum gratiam, potest converti per gratiam.
 Cap. 72. De necessitate penitentiae, & partium ejus.
 Cap. 73. De sacramento extremæ unctionis.
 Cap. 74. De sacramento ordinis.
 Cap. 75. De distinctione ordinum.
 Cap. 76. De Episcopali potestate, & quod in ea unus sit summus.
 Cap. 77. Quod per malos ministros sacramenta dispensari possunt.
 Cap. 78. De sacramento matrimonii.
 Cap. 79. Quod per Christum corporum resurrectionis sit futura.
 Cap. 80. Objectiones contra resurrectionem.
 Cap. 81. Solutio præmissarum objectionum.
 Cap. 82. Quod homines resurgent immortales.
 Cap. 83. Quod in resurrectione non erit usus ciborum, neque venereorum.
 Cap. 84. Quod corpora resurgentium erunt ejusdem naturæ sicut prius.
 Cap. 85. Quod corpora resurgentium erunt alterius dispositionis, quam ante.
 Cap. 86. De qualitate corporum glorificatorum.
 Cap. 87. De loco corporum glorificatorum.
 Cap. 88. De sexu, & ætate resurgentium.
 Cap. 89. De qualitate corporum resurgentium in damnatis.
 Cap. 90. Quomodo substantiæ incorporeæ patiantur ab igne.
 Cap. 91. Quod animæ statim post separationem à corpore poenam, vel præmium consequantur.
 Cap. 92. Quod animæ Sanctorum post mortem habent voluntatem immutabilem in bono.
 Cap. 93. Quod animæ malorum post mortem habent voluntatem immutabilem in malo.
 Cap. 94. De immutabilitate voluntatis in animabus in purgatorio detentis.
 Cap. 95. De causa immutabilitatis communiter in omnibus animabus post separationem à corpore.
 Cap. 96. De finali iudicio.
 Cap. 97. De statu mundi post iudicium.

DIVI THOMÆ AQUINATIS, DOCTORIS ANGELICI DE VERITATE CATHOLICÆ FIDEI CONTRA GENTILES LIBRI QUATUOR.

LIBER PRIMUS.

PROOEMIUM.

CAPUT I.

Quod sit officium Sapientis.

Veritatem meditabitur guttur meum, & labia mea detestabuntur impium. *Proverb. viii. 7.*

Multitudinis usus, quem in rebus nominandis sequendum Philosophus censet (*II. Topic. cap. 1.*) communiter obtinuit ut sapientes dicantur, qui recte ordinant, & eas bene gubernant. Unde inter alia quæ homines de sapiente concipiunt, à Philosopho ponitur (in *proem. Metaph. cap. 11.* quod sapientis est ordinare. Omnium autem gubernandorum, & ordinandorum ad finem gubernationis, & ordinis, regulam ex fine sumi necesse est: tunc enim unaquæque res optime disponitur cum ad suum finem convenienter ordinatur. Finis enim uniuscujusque est bonum. Unde videmus in artibus unam alterius esse gubernativam, & quasi principem, ad quam pertinet ejus finis; sicut medicinalis ars pigmentariæ principatur, & eam ordinat, propter hoc quod sanitas, circa quam medicinalis versatur, finis est omnium pigmentorum, quæ arte pigmentaria conficiuntur: & simile apparet in arte gubernatoria respectu navifactivæ; & in militari respectu equestris, & omnis bellici apparatus. Quæ quidem artes aliis principantes architectonicæ nominantur, quasi principales artes: unde & earum artifices, qui architectores vocantur, nomen sibi vendicant sapientum. Quia vero prædicti artifices singularium quarundam rerum fines pertractantes, ad finem universalem omnium non pertinent, dicuntur quidem sapientes hujus, vel illius rei, secundum quem modum dicitur *I. ad Cor. 1. 11. 10. Ut sapiens (1) architector fundamentum posuit*: nomen autem simpliciter sapientis illi soli reservatur cuius consideratio circa finem universi versatur, qui etiam est universalis principium. Unde secundum Philosophum (ubi sup.) sapientis est causas altissimas considerare. Finis autem ultimus uniuscujusque rei est qui intenditur à primo auctore, vel motore ip-

sus. Primus autem auctor, & motor universi, est intellectus, ut infra (*II. Lib. cap. xxi. & xxiv.*) ostenditur. Oportet ergo ultimum finem universi esse bonum intellectus: hic autem est veritas. Oportet igitur veritatem esse ultimum finem totius universi, & circa ejus finem, & considerationem principaliter sapientiam insistere. Et ideo ad veritatis manifestationem, divina Sapientia carne induta se venisse in mundum testatur, dicens: *Joan. xviii. 37. Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.* Sed & primam Philosophiam Philosophus (*II. Metaph. text. 111.*) determinat esse sciendam veritatis, non cuiuslibet, sed ejus veritatis quæ est origo omnis veritatis, scilicet quæ pertinet ad primum principium essendi omnibus: unde & sua veritas est omnis veritatis principium. (*II. Metaph. text. comm. 1v.*) Sic enim est dispositio rerum in veritate sicut in esse. Ejusdem autem est unum contrariorum prosequi, & aliud refutare; sicut medicina sanitatem operatur, ægitudinem vero excludit. Unde sicut sapientis est veritatem præcipue de primo principio meditari, & de aliis disserere, ita ejus est, falsitatem contrariam impugnare. Convenienter ergo ex ore sapientiæ duplex sapientis officium in verbis propositis demonstratur, scilicet veritatem divinam, quæ antonomasice est veritas (2) meditatam eloqui, quod tangit quum dicit: *Veritatem meditabitur guttur meum*: & errorem contra veritatem impugnare, quod tangit cum dicit: *Et labia mea detestabuntur impium*: per quod falsitas contra divinam veritatem designatur, quæ religioni contraria est, quæ pietas nominatur: unde etiam falsitas contraria ei, impietatis sibi nomen assumit.

CAPUT II.

Quæ sit Auctoris intentio.

Inter omnia vero studia hominum, sapientiæ studium est perfectius, sublimius, & utilius, & jucundius.

Probatum primo. Perfectius quidem, quia in quantum homo sapientiæ studio dat se, in quantum veræ beatitudinis jam aliquam partem habet: unde Sapiens dicit: *Beatus vir qui in sapientia morabitur: Ecc. xiv. 22.*

A

Su-

(1) Vulgata architectus. (2) Al. veritatem meditatam: forte meditari, & meditatam eloqui.

2. Sublimius autem est, quia per ipsum homo ad divinam similitudinem precipue accedit, quae omnia in sapientia fecit: unde quia similitudo causa est dilectionis, sapientiae studium precipue Deo per amicitiam conjungit: propter quod Sap. VII. 14. dicitur: quod sapientia est infinitus thesaurus hominibus; quo qui usi sunt, facti sunt participes amicitiae Dei.

3. Uuilius autem est, quia per ipsam sapientiam ad immortalitatis regnum pervenitur. Concupiscentia autem sapientiae deducet ad regnum perpetuum: Sap. VI. 21.

4. Jucundius autem est, quia non habet amaritudinem conversatio illius, nec tedium convictus illius, sed laetitiam, & gaudium: Sap. VIII. 16.

Assumpta igitur ex divina pietate fiducia, sapientis officium prosequendi, quamvis proprias vires excedat, propositum nostrae intentionis est veritatem, quam fides catholica profiteretur, pro nostro modulo manifestare, errores eliminando contrarios. Ut enim verbis Hilarii utar (Lib. I. de Trin. cap. 5.) Ego hoc vel precipuum vitae meae officium debere me Deo conscius sum, ut eum omnis sermo meus, & sensus loquatur.

Contra singulorum autem errores difficile est procedere propter duo.

Primo, quia non ita sunt nobis nota singulorum errantium dicta sacrilega, ut ex his quae dicunt, possimus rationes assumere ad eorum errores destruendos. Hoc enim modo usi sunt antiqui doctores in destructionem errorum Gentilium, quorum positiones scire poterant: quia & ipsi Gentiles fuerant, vel saltem inter Gentiles conversati, & in eorum doctrinis eruditi.

Secundo, quia quidam eorum, ut Macometistae, & Pagani, non conveniunt nobiscum in auctoritate alicujus Scripturae, per quam possint convinci; sicut contra Judaeos disputare possumus per verum testamentum, contra haereticos per novum. Hi vero neutrum recipiunt: unde necesse est ad naturalem rationem recurrere, cui omnes assentire coguntur, quae tamen in rebus divinis deficiens est.

Simul autem veritatem aliquam investigantes ostendimus, qui errores per eam excludantur, & quomodo demonstrativa veritas, fidei Christianae religionis concordet.

CAPUT III.

Quod in iis quae de Deo confitemur, duplex est veritatis modus.

Quia vero non omnis veritatis manifestandae modus est idem (disciplinati autem hominis est tantum de unoquoque fidem cupere tentare, quantum natura rei permittit, ut à Philosopho optime dictum est (I. Eth. cap. 11.) & Boetius (de Trin. cap. 11.) introducit) necesse est prius ostendere quis modus possibilis sit ad veritatem propositam manifestandam.

Est autem in his quae de Deo confitemur, duplex veritatis modus. Quaedam namque vera sunt de Deo, quae omnem facultatem humanae rationis excedunt, ut Deum esse trinum, & unum. Quaedam vero sunt, ad quae etiam ratio naturalis pertingere potest, sicut est Deum esse, Deum esse unum, & alia hujusmodi: quae etiam Philosophi demonstrative de Deo probaverunt, ducti naturalis lumine rationis. Quod autem sint aliqua intelligibilia divinorum quae humanae rationis penitus excedant ingenium, evidenter apparet.

Probatum primo. Cum enim principium totius scientiae quam de aliqua re ratio percipit, sit intellectus substantiae ipsius, eo quod secundum doctrinam Philosophi (Poster. II. text. comm. 11.) demonstrationis principium est quod quid est: oportet quod secundum modum quo substantia rei intelligitur, sit eorum modus quae de re illa cognoscuntur. Unde si intellectus humanus alicujus rei substantiam comprehendit, pura lapidis, vel trianguli; nullum intelligibile illius rei facultatem humanae rationis exceder. Quod quidem nobis circa Deum non accidit; nam ad substantiam ipsius capiendam intellectus humanus non potest naturali virtute pertingere, cum intellectus nostri, secundum modum praesentis vitae, cognitio à sensu incipiat. Et ideo ea quae in sensum non cadunt, non possunt humano intellectu capi, nisi quatenus ex sensibus earum cognitio colligitur. Sensibilia autem ad hoc ducere intellectum nostrum non possunt, ut in eis divina substantia videatur quid sit, cum sint effectus causae virtutem non aequantes. Ducitur tamen ex sensibilibus intellectus noster in divinam cognitionem, ut cognoscat de Deo quia est, & alia hujusmodi quae oportet attribui primo principio. Sunt igitur quaedam intelligibilia divinorum quae humanae rationi sunt pervia; quaedam vero quae omnino vim humanae rationis excedunt.

2. Adhuc ex intelligibile gradibus idem est facile videre. Duorum enim quorum unus alio rem aliquam intellectu subtilius intuetur, ille cujus intellectus est elevatior, multa intelligit quae alius omnino capere non potest; sicut patet in rustico, qui nullo modo Philos. subtiles considerationes capere potest; intellectus autem Angeli plus excedit intellectum humanum, quam intellectus optimi Philos. intellectum rudissimi idiotae: quia haec distantia inter speciei humanae limites continetur, quos angelicus intellectus excedit. Cognoscit quidem Angelus Deum ex nobiliori effectu quam homo, quanto ipsa substantia Angeli, per quam in Dei cognitionem ducitur naturali cognitione, est dignior rebus sensibilibus, & etiam ipsa anima, per quam intellectus humanus in Dei cognitionem ascendit; multoque amplius intellectus divinus excedit angelicum, quam angelicus humanum. Ipse enim intellectus divinus sua capacitate substantiam suam adaequat, & ideo perfecte de se intelligit quid est, & omnia cognoscit quae de se ipso intelligibilia sunt; non autem naturali cognitione Angelus de Deo cognoscit quid est, quia & ipsa substantia Angeli, per quam in Dei cognitionem ducitur, est effectus causae virtutem non adaequans: unde non omnia quae in se ipso Deus intelligit, Angelus naturali cognitione capere potest, nec ad omnia quae Angelus naturali sua virtute intelligit, humana ratio sufficit capienda. Sicut igitur maximae amentiae esset idiota, qui ea quae à Philosopho proponuntur, falsa esse assereret; propter hoc quod ea capere non potest; ita & multo amplius nimiae stultitiae esset homo, si ea quae divinitus Angelorum ministerio revelantur, falsa esse suspicatur, ex hoc quod ratione investigari non possunt.

3. Adduc idem manifeste apparet ex defectu quem in rebus cognoscendis quotidie experimur. Reum enim sensibilibus plurimas proprietates ignoramus, earumque proprietatum quas sensu apprehendimus, rationem perfecte in pluribus invenire non possumus: multo igitur amplius illius excellentissimae substantiae transcendentis omnia intelligibilia, humana ratio investigare non sufficit. Huic autem consonat dictum Philosophi, qui in II. Metaph. (text. comm.

comm. 1.) asserit, quod intellectus noster sic se habet ad prima entium, quae sunt manifestissima in natura, sicut oculus ad spem per litionis ad Solem.

Huic etiam veritati Sacra Scriptura testimonium perhibet: dicitur enim Job 11. 7. Forsitan vestigia Dei comprehendes, & omnipotentem usque ad perfectum reperies? & xxxvi. 26. Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram: & I. Corinth. xiiii. 9. Ex parte cognoscimus. Non igitur omne quod de Deo dicitur, quamvis ratione investigari non possit, statim quasi falsum est abjiciendum, ut Manichaei, & plures infidelium putaverunt. August. Lib. I. Retract. cap. xiv.

CAPUT IV.

Quod divina naturaliter cognita convenienter hominibus credenda proponuntur.

Duplici igitur veritate divinorum intelligibilium existente (una ad quam rationis inquisitio pertingere potest, altera quae omne ingenium humanae rationis excedit) utraque convenienter divinitus homini credenda proponitur. Hoc autem de illa primo ostendendum est quae inquisitioni rationis pervia esse potest, ne forte alicui videatur, ex quo ratione haberi potest, frustra id supernaturali inspiratione credendum traditum esse. Sequerentur tamen tria inconvenientia, si hujus veritas solummodo rationi inquirenda relinqueretur. Unum est, quod paucis hominibus Dei cognitio inesset. A fructu enim studiosae inquisitionis, qui est veritatis inventio, plurimi impediuntur tribus de causis. Quidam siquidem propter complexionis indispositionem, ex qua multi naturaliter sunt indispositi ad sciendum: unde nullo studio ad hoc pertingere possent, ut summum gradum humanae cognitionis attingerent, qui in cognoscendo Deum consistit. Quidam vero impediuntur necessitate rei familiaris: oportet enim esse inter homines aliquos qui temporalibus administrandis insistant, qui tantum tempus in otio contemplativae inquisitionis non possent expendere, ut ad summum fastigium humanae inquisitionis pertingerent, scilicet Dei cognitionem. Quidam autem impediuntur pigritia: ad cognitionem enim eorum quae de Deo ratio investigare potest, multa praecognoscere oportet, cum fere totius Philosophiae consideratio ad Dei cognitionem ordinetur: propter quod Metaphysica, quae circa divina versatur, inter Philosophiae partes ultima remanet addiscenda. Sic ergo non nisi cum magno labore studij ad praedictae veritatis inquisitionem perveniri potest: quem quidem laborem pauci subire volunt pro amore scientiae, cujus tamen mentibus hominum naturalem Deus inseruit appetitum.

2. Secundum inconveniens est, quod illi qui ad praedictae veritatis cognitionem, vel inventionem pervenirent, vix post longum tempus pertingerent: tum propter hujusmodi veritatis profunditatem, ad quam capiendam per viam rationis non nisi (1) post longum exercitium intellectus humanus idoneus invenitur: tum etiam propter multa quae praexiguntur, ut dicuntur est; tum propter hoc quod tempore juventutis, dum diversis motibus passionum anima fluctuat, non est apta ad tam altae veritatis cognitionem, sed in quiescendo fit prudens, & sciens, ut dicitur in VII. Physic. text. comm. xx. Remaneret igitur humanum genus, si sola rationis via ad Deum cognoscendum pateret, in manibus ignorantiae tenebris; cum Dei cog-

(1) Al. prius post.

nitio, quae homines maxime perfectos, & bonos facit, non nisi quibusdam paucis, & his paucis etiam post temporis longitudinem proveniret.

3. Tertium inconveniens est, quod investigationi rationis humanae plerumque falsitas admisceretur propter debilitatem intellectus nostri in iudicando, & phantasmatum permixtionem. Et ideo apud multos in dubitatione remanent ea quae sunt verissime etiam demonstrata, dum vim demonstrationis ignorant, & praecipue cum videant à diversis qui sapientes dicuntur, diversa doceri. Inter multa etiam vera quae demonstrantur, immiscetur aliquando aliquid falsum, quod non demonstratur, sed aliqua probabili, vel sophistica ratione asseritur: quae interdum demonstratio reputatur. Et ideo oportuit per viam fidei, fixa certitudine, ipsam veritatem de rebus divinis hominibus exhiberi. Salubriter ergo divina providit clementia, ut ea etiam quae ratio investigare potest, fide tenenda praeciperet, ut sic omnes de facili possent divinae cognitionis participes esse, & absque dubitatione, & errore. Hinc est quod Ephes. iv. 17. dicitur: Jam non aubuletis sicut & gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum: Et Isaiae LV. 13. Ponam universos filios tuos doctos à Domino.

CAPUT V.

Quod ea quae ratione investigari non possunt, convenienter fide tenenda proponuntur.

Videtur autem quibusdam fortasse non debere homini ad credendum proponi illa quae ratione investigare non sufficit, cum divina sapientia unicuique secundum modum suae naturae provideat. Et ideo demonstrandum est, quod necessarium sit homini divinitus credenda proponi etiam illa quae rationem excedunt. Nullus enim desiderio, & studio in aliquid tendit, nisi sit ei praecognitum. Quia ergo ad alius bonum quam experiri in praesenti vita possit humana fragilitas, homines per divinam providentiam ordinantur, ut in sequentibus investigabitur, Lib. III. cap. cxlvii. oportuit mentem evocari in aliquid altius, quam ratio nostra in praesenti possit pertingere, ut sic disceret aliquid desiderare, & studio tendere in aliquid quod totum statum praesentis vitae excedit. Et hoc praecipue christianae religioni competit, quae singulariter bona spiritalia, & aeterna promittit: unde & in ea plurima humanum sensum excedentia proponuntur. Lex autem vetus, quae temporalia promissa habebat, pauca proposuit quae humanae rationis inquisitionem excederent. Secundum etiam hunc modum Philosophorum cura fuit, ut patet VII. & XI. Ethic. cap. xiiii. & cap. i. & v. ad hoc ut homines à sensibilibus delectationibus ad honestatem perducerent, ostendere esse alia bona his sensibilibus posteriora: quorum gustu multo suavius qui vacant activis, vel contemplativis virtutibus, delectantur. Est etiam necessarium hujus veritatem ad credendum hominibus proponi, ad Dei cognitionem veriotem habendam. Tunc enim solum vere Deum cognoscimus quando ipsum esse credimus supra omne id quod de Deo cogitari ab homine possibile est, eo quod naturalem hominis cognitionem divina substantia excedit, ut supra cap. i. ostensum est.

Per hoc ergo quod homini de Deo aliqua proponuntur quae rationem excedunt, firmatur in homine opinio, quod Deus sit aliquid supra id quod cogitari potest.

A 2

Alia

(1) Al. prius post.